

במתניו מפני שהוא נוהג בהם מנהג בזיון – אבל קושרם על זרועו במקום תפלין (רבי חייא). משום דבי שילא אסרו אפילו במשא קל [אפילו רבעא דרבעא דפובדיתא] על הראש שיש בו תפלין. ואפילו מטפחת שלהם (רש"י): שכורך בה התפלין בלילה. ור"ח גרס 'מטפחת של לחם' אסור להניח על הראש שיש בו תפלין. והרמב"ם סתם 'מטפחת'.

א. להלכה נפסק בשלחן ערוך (מא) כדעה אחרונה. והט"ז כתב שלדעת הטור אין איסור אלא בנפח ארבעה קבין, שרוצץ. 'אבל אנו אין לנו אלא דברי השו"ע דבכל גווגי אסור' (מטה יהודה, מובא בבאה"ל שם).

כובע או בית ראש של גלימה – דרך מלבוש הוא ולא משא, ומותר (מאירי). וערמב"ם תפלין ד, כג: 'אפילו מטפחת אסור להניח על הראש שיש בו תפלין אבל צונף הוא מצנפתו על תפיליו'.

ב. אם מוציא ובל בידיו, אפשר שאפילו התפלין תחת בגדיו יש בדבר משום בזיון לתפלין שעליו (עפ"י פרי מגדים מא, מובא במשנ"ב סק"ג).

דפים קה – קו

רנג. החוכר קרקע מחברו, ונשתדפה או אכלה חגב – האם מנכה לו מדמי החכירות?

אם ארע נזק שאינו בכלל 'מכת מדינה' – אינו מנכה לו מדמי החכירות. ואם היתה זו 'מכת מדינה' – מנכה.

לדעת רב יהודה, מכת מדינה היא כשנשתדפו רוב השדות שבאותו מקום (לפרש"י ומאירי: רוב אותה בקעה. וי"א רוב שדות העיר. ערמב"ם שכירות ח,ה. וע' הגהות הגר"א). ולדעת עולא כגון שנשתדפו ארבע שדות מארבע רוחותיה.

ונסתפקו במערבא (לדעה זו, האחרונה. ראשונים) כאשר היה הפסק שדה בור בינה לבין אותן שדות, וכן נסתפקו בשדות אספסת או תבואה אחרת שהיו סביבותיה. עוד נסתפקו בנשדף תלם אחד על פני כולה (כל סביבותיה) או נשתייר תלם אחד על פני כולה. וכן: כל העולם כולו בירקון ושלו בשדפון, או להפך – מהו. תיקון.

א. הר"ן כתב שהספקות הראשונים אינם אלא לעולא, אבל לר"י כיון שנשתדף רוב הבקעה אפילו ממין אחר ודאי הרי זו מכת מדינה.

ופסקו הר"ף והר"ן כרב יהודה (בר"ן לפנינו הגרסה: רב יוסף). ויש פוסקים כעולא כי אליביה באו כל הספקות. ולגוף הספק יש מצדדים לומר שמנכה מחכורו, כדין ספק ממון (עפ"י ראב"ד, מאירי).

ב. הספקות כשסביבותיה מין אחר מתפרשים בשני אופנים; או כשהן לקו, או כשהשדות שמסביבותיהן לקו והן לא לקו (ע' מאירי).

ג. כל העולם בשדפון ושלו אכלה חגב, או להפך – אין ספק שאינו מנכה לו. וכן כתבו חכמי התוספות (מאירי).

שינה החוכר זרע דבר אחר ממה שאמר לו המחכיר, והשתדפה רוב הבקעה – מסתבר שיכול המחכיר לטעון אילו זרעתה כדברי היה מתקיים בי' ותגזר אמר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור'.

נראה שדין זה נכון הן בחכירה הן בקבלנות, שפושע הוא במה ששינה. וכן נראה מלשון הרמב"ם (ח,ה. רמ"ך).

נשתדפו כל שדותיו של מחכיר ובכללן שדה זו, ולא השתדפו רוב השדות שבאזור – מסתבר שאינו מנכה לו מחכורו, שיכול המחכיר לטעון אין זה משום מזלי, שמא נגזר עלי שיישאר לי מעט.
נשתדפו שדותיו של חוכר (שבמקומות אחרים, בלא שדפון שכניו (מאירי). וכל שדותיו בלא שיור. תורת חיים), וגם השדה הזו עם שאר השדות שסביבותיה – יכול המחכיר לומר: מזלך גרם.

לא זרעה כלל, ואכל חגב בכל השדות הזרועות – שמואל אמר שחייב לשלם לו חכורו, שיכול המחכיר לומר אילו זרעתה היה מתקיים בי 'לא יבשו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו'. ורב ששת הקשה על כך.
הלכה כשמואל (ערמב"ם שכירות ה,ה).

זרעה (ואכלה חגב או נשתדפה, ואפילו מכת מדינה. ערש"י רמב"ם רמב"ן רשב"א תורא"ש ושיטה) – חוזר וזרעה בשנית. זרעה בשנית ושוב ניוזקה – לתנא אחד אינו חייב לזרעה בשלישית ולתנא אחר זרעה בשלישית [ותלו זאת במחלוקת רבי ורשב"ג אם בשתי פעמים הוי חזקה או בשלש], אבל לזרוע פעם רביעית אינו חייב לדברי הכל.

הרמב"ן פסק כרשב"ג שאמר שלש פעמים, לפי שהיה אביו ורבו של רבי (וכ"ד הרא"ש ונמו"י). והמאירי נקט לעיקר לפסוק כרבי, שבעניני מיתה ולקיימה פוסקים כמותו להחזיק בשתים. ועוד, שכל ספק ממון לקולא.

זרעה ולא צמחה – אמר ריש לקיש: אומר לו בעל הקרקע היה לך לנסות לזרוע שוב כל ימי הזרע. ופירשו: בזרעת מינים מוקדמים, תקופת הזרע מסתיימת בכסלו [בתחילתו או אמציעתו או סופו – תלוי בדעות התנאים]. ובמאוחרים – בשעה שהחוכרים חוזרים משדותיהם ומזל כימה על ראשם (לפרש"י הם ימי אדר, ולפתוס' בתחילת שבט של חמה. וי"מ באמצע החורף, או כ"ב בטבת (ע' שיטמ"ק בשם הראב"ד ור"י טוב עלם). והכל לפי ראויות הזריעה שבאותו מקום. ערמב"ם).

זה אמור בשדה בדוקה לעשות פירות, אבל שדה שאינה בדוקה – אם הוחזקה שאינה מצמחת פעמים או שלש כנ"ל – אינו חייב לנסות עד סוף ימי הזרע. וכן כשחכר לכמה שנים והוחזקה שאינה מצמחת, אפילו בשנים כתקנן – אין כופים אותו לזרוע שוב (רמב"ן עפ"י הירושלמי).

נהר המשקה את השדות, שיבש או נסכר על ידי המלך – הריהו מכת מדינה. ואם היה המאורע שכיח – אין זו מכת מדינה, שהיה לו לחוכר להעלות על הדעת ולהתנות (ראשונים עפ"י משמעות לשון הגמרא).

רבי יהודה אומר: אם קיבלה הימנו במעות – בין כך ובין כך אינו מנכה לו מחכורו (שעל המעות לא נגזרה גזירה הלכך לא עליה היתה פורענות זו. רש"י). והורה רבא למעשה שאין מי שחש לדעה זו.

יש סוברים שאין מנכה מחכירותו במכת מדינה אלא בקרקעות, לפי שהקרקע בחזקת בעליה עומדת ויכול החוכר לומר נסתחפה שדך, אבל לא במטלטלין (ע' שו"ת מהרי"ל לז; שו"ת מהרש"ם ח"ב קצט).

דין השנים שאינן עולות לחשבון מוכר שדה אחוזה – ע' ערכין כט"ל.

דף קו

רנד. המקבל שדה מחברו בחכירות עבור כמות תבואה מסויימת, ולקתה התבואה – האם נותן לו מתבואת השדה שלקתה או צריך ליתן לו תבואה משובחת מהשוק? ומה הדין כשחטיה יפות, האם חייב ליתן לו מהן דוקא?

שנינו: המקבל שדה מחברו בעשרה כור חטים לשנה, ולקתה – נותן לו מתוכה.
פסק עמו לגדל בה אספסת ולשלם לו בכור שעורים (מן השוק. רש"י), והחוכר זרע בה שעורים לאחר קצירת האספסת ולקו, ובא לשלם לו מהן – הורה רבינא שצריך לשלם לו בשעורים יפות.
והוא הדין אם מתחילה שינה זרעה שעורים (עתוס' וש"פ. ובתו"ח צדד דלא כמשמעות הפוסקים שכל שהיה מותר לו לשנות, כגון בדבר שמכחיש פחות את הקרקע – אם לקתה נותן לו מתוכה).
יש מפרשים שזרע תחילה ממין אחר ממה שאמרו ואח"כ מאותו המין שאמרו ולקתה בשנית, או שזרע פעמיים מאותו המין ולקתה השניה – אינו נותן אלא מהפירות הטובים (עפ"י רמב"ם שכירות ח.ז. וע' במאירי).

חכר כרם ועשה החוכר יין והחמיץ – סבר רב כהנא דהיינו דין המשנה 'לקתה נותן לו מתוכה'. אמר לו רב אשי שכאן שונה שהרי השדה עשתה שליחות בעליה שהרי הענבים לא לקו אלא היין, ולכן חייב לשלם לו בפירות טובים.

יש מפרשים שחכרה לשלם ביין, ויש מפרשים דוקא שחכרה בענבים. וכן הביאה הרמב"ם להלכה זו (מובא במאירי).

ומודה רב אשי בענבים שהתליעו (בין הבציר לדריכה וכגון שלא איחרו יותר מן המנהג. רש"י) או בשדה שלקתה בעומריה (בעודן שטוחות בשדה ליבוש בקיץ, שכל זמן זה עדיין צריכות לקרקע. רש"י) – שנותן לו מתוכה.

היו חטיה יפות – חייב ליתן לו מתוכה ולא יאמר הריני לוקח מן השוק.
(וצ"ע בסתימת לשון הרי"ף (סא. בדפיו) המורה שיכול ליתן פירות אחרים).

דפים קו – קז

רנה. המקבל שדה מחברו לזרעה מין מסויים, האם רשאי לזרעה מין אחר?

המקבל שדה לזרעה שעורים – לא יזרענה חטים (שמכחישות הקרקע יותר מהשעורים); תבואה – לא יזרענה קטנית. כן שנו במשנה, ואילו רב יהודה שנה לרבין 'תבואה – יזרענה קטנית'. ופירשו שבבבל שונה (שהיא במצולה ואין לחוש לכחש הקרקע. רש"י. והראב"ד פירש ששם הקטנית עדיפה על החטים מפני ששואבת הלחות היתרה המרקבת את הפירות. ומשמע לפי"ז שבבבל קיבל לקטנית לא יזרענה תבואה).
המקבל לזרעה שעורים – יזרענה חטים. קטנית – יזרענה תבואה. רשב"ג אסר. רב חסדא פירש טעמו משום שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפייהם לשון תרמית. והקשו על כך ממה שמצינו במקום אחר שלרשב"ג מותר לשנות לחברו בדבר שאין מקפידים בו. ופירש אביי טעמו, שמא מקפיד על החטים מפני טובת הקרקע (לפרש"י, שמא זרע אשתקד חטים ואין טוב לשנות מדי שנה לזרע אחר. ולפתוס' להפך; שמא זרע אשתקד שעורים וחפץ בשינוי הזרע כדי שתחזור הקרקע לכוחה). ולפי טעם זה, אם שונה בחרישה – אין קפידא בדבר ולא אסר רשב"ג בזה.